

VITSVANSHJORT – NY ART I SVERIGE?

SYMPOSIUM VID SLU I UMEÅ, 2009-03-26

Text: Carl-Gustaf Thulin

Centrum för vilt- och fiskforskning organiserade den 26 mars ett proaktivt symposium om vitsvanshjort och dess potentiella, semi-naturliga expansion till Sverige från Finland. Bakgrunden var att den första dokumenterade vitsvanshjorten på svensk mark fälldes den 15 november 2008 i Juoksengi, Tornedalen. Målet med mötet var att på ett tidigt stadium diskutera inställningen till en etablering av vitsvanshjort i Sverige, samt formulera de problem och risker som kan tänkas aktualiseras. Deltagarna såg överlag få risker med en etablering i Sverige, men efterlyste förvaltningsstrategier från Naturvårdsverket när det gäller arter som vitsvanshjort.

Mötet inleddes med en presentation av postglaciala invandringsvägar till Skandinavien samt syfte (i förekommande fall) och betydelse av introduktioner utförda av människan. Skillnaden mellan introduktioner ("kontrollerbara") och invasioner ("okontrollerbara") poängterades och diskuterades. Undertecknad redogjorde även kort för förvaltningsproblematiken med vitsvanshjorten i Nordamerika, som interaktioner med människa, sjukdomsspridning och skogsskador. Lokalt har stor påverkan på skogsåterväxten samt sammansättningen av örterna i skogen dokumenterats i delar av Nordamerika.

Läget i Finland

Dagens första inbjudna föredragshållare var **Mikael Wikström**, mångsysslare inom viltförvaltning i Finland. Mikael berättade hur emigrerade finländare i Minnesota sommaren 1934 noggrant valde ut sju vitsvanskalvar och skickade dem hem som en gåva till fosterlandet. Av dessa överlevde en hjortkalv och fyra hindar, som tillväxte och reproducerade sig i hägn i Vesilax i sydvästra Finland. År 1938 gjordes de första utsättningarna av sex individer från hägnet Vesilax och 1949 släpptes ytterligare en vildfångad hjortkalv och tre hindar från Minnesota ut i samma område. År 1948 (innan andra introduktionstillfället) uppgick den vilda stammen till 90-100 djur, med en fördubbling åtta år senare (ca 200 djur år 1956). När licensjakt på vitsvanshjort inleddes 1960, uppgick den vilda vinterstammen till ca 1000 individer. Idag beräknas vinterstammen bestå av ca 40 000 djur, och drygt 20 000 djur fälls årligen.

Den "finländska underarten" har sitt ursprung i den största av de i Nordamerika beskrivna underarterna, *Odocoileus virginianus borealis*. Levandevikterna på hjortar i Finland uppgår till 170 kg och för hindar till 110 kg. Födan består huvudsakligen av olika örter och gräsväxter, men även svampar, lavar mossor och knoppar och löv. Vintertid betas ris samt även barr och knoppar av tall. Hjortarna är i regel friska, och de allvarligaste, smittsamma sjukdomarna som konstaterats hos hjortar i USA (ex spolmask, lungmask, "chronic wasting disease", blåtunga, mul- och klövsjuka)

förekommer inte i Finland. Mycket lite är känt om konkurrens med andra hjortdjur, men betesvalet överlappar mest med älg och rådjur. Rävnen påverkar inte hjortarna i nämnvärd omfattning, medan lodjur antas ha viss påverkan på bestånden genom predation på framförallt kalvar. Markägare oroar sig för skador på skog och inom jordbruk, men de största skadeverkningarna har observerats inom oskyddade trädgårdsodlingar. Trafikolyckorna med hjort har ökat stadigt sedan 90-talet, och är i nuläget det största problemet som upplevs med vitsvanshjortens närvaro i Finland. Personskadorna efter kollisioner med små hjortdjur (huvudsakligen vitsvanshjort och rådjur) utgör dock endast 0.27% av alla personskador i trafiken.

I kontrast till de relativt få och marginella negativa konsekvenserna med introduktionen av vitsvanshjort till Finland, lyfte Mikael många positiva värden. Hjortarna har ett stort rekreativvärde och levererar årligen stora mängder smakligt viltkött. De är även tacksamma ur trofé-synvinkel då hjortarna utvecklar attraktiva troféer redan vid 5-7 års ålder. Hjortarna verkar dessutom vara mer tåliga mot lodjurspredation, och kompenserar delvis bortfallet av rådjur till följd av predation. Han betonade att vitsvanshjorten är enda art i Finland som hyllas med minnesmärken och jubileumstal.

Mikael avslutade med några funderingar över en möjlig expansion till Sverige. Kärnområdet för dagens finska population sträcker sig idag upp till trakterna av svenska Österbotten ungefär i jämnhöjd med Umeå på svenska sidan. Det krävs alltså en förflyttning på närmare 30 mil för att en hjort från kärnområdet ska nå Sverige. Enstaka observationer görs dock i Uleåborgstrakten och norr därom, och hjortarnas spridningsmekanismer är relativt dåligt kända. Ett nytt forskningsprojekt har precis startat, där hjortar fångas i fälla och förses med halsband för att studera spridning och populationsdynamik i olika delar av Finland. Mikael konstaterade avslutningsvis att en spridning till Sverige förmodligen avgörs av hur stammen förvaltas i Finland i kombination med eventuella klimatförändringar.

Juridiken och vitsvansen

Nästa presentation berörde juridiska aspekter av etablering av främmande arter i den svenska faunan. **Anna Christiernsson**, forskarstuderande vid Luleå Tekniska Universitet, utgick från tre frågeställningar: 1) Är vitsvanshjorten att betrakta som en främmande art i rättslig bemärkelse?, 2) Vilka är de generella, rättsliga implikationerna av att en viltart betraktas som främmande?, 3) Givet att vitsvanshjorten betraktas som en främmande art, vilka förpliktelser anger lagstiftningarna avseende en eventuell spridning till i Sverige?

Anna inledde med att berätta att den nationella lagstiftningen avseende reglering av viltarter saknar en definition av vad som avses med en "främmande art". I den internationella rättsordningen finns dock riktlinjer för hur Konventionen för biologisk mångfald bestämmelser när det gäller främmande arter ska tolkas. Representanter för de deltagande parterna i Konventionen för biologisk mångfald (kallas "Conference of the Parties, COP) har formulerat följande, preliminära definitioner:

Främmande art - "En art, underart eller lägre taxon som introducerats utanför sin historiska eller nutida naturliga utbredning. Detta inkluderar alla delar, gameter, frön,

ägg eller andra propaguler som kan överleva och reproducera sig." COP, beslut V/8, annex 1 (i)

Främmande invaderande art – "En art vars introduktion och/eller spridning hotar ekosystem, habitat och arter". COP, beslut V/8, annex 1 (ii)

Introduktion – "Direkt eller indirekt förflyttning av en främmande art till en plats utanför dess nuvarande eller historiska utbredning genom människans försorg" COP, beslut VI/23.

Anna konstaterade att en art som introducerats till ett område och sedan sprider sig därifrån själv är att betrakta som främmande, vilket innebär att vitsvanshjorten bör betraktas som en främmande art.

Konventionen om biologisk mångfald anger att alla deltagande parter (ex. Sverige) så långt som möjligt ska förhindra införsel av, kontrollera eller utrota de främmande arter som hotar ekosystem, livsmiljöer eller arter. Regelverket inom EU (EG-rätten, Habitatdirektivet) anger att avsiktligt införande av arter som inte är inhemska ska regleras eller förbjudas för att säkerställa att varken ursprungliga livsmiljöer, djur eller växter skadas. Det arbetas även med en övergripande strategi vad gäller främmande arter på EU-nivå. I Sverige lades ett förslag till nationell strategi och handlingsplan fram 2008. Den syftar till att skapa ett gemensamt nationellt system för att förhindra människans spridning av organismer som inte anses vara naturligt förekommande och därför riskerar skada "biologisk mångfald, ekosystemens funktion socioekonomiska och kulturella värden eller människors och djurs hälsa" (Naturvårdsverkets Rapport 5910). Ett "generationsmål" att inte introducera arter som kan hota biologisk mångfald ingår dessutom i flera av miljömålen.

Sverige är alltså förpliktigt att förhindra spridning enligt internationell rätt om vitsvanshjorten riskerar att hota den biologiska mångfalden. Den avgörande frågan är således huruvida arten skadar den biologiska mångfalden och därmed är att betrakta som en "främmande invaderande art". Ett entydigt svar på den frågan gällande vitsvanshjort saknas idag. Eftersom vitsvanshjorten är en "viltart" är den enligt jaktlagstiftningen i grunden fredad. För närvarande tillåts dock skydds jakt året runt på enskilds initiativ enligt 26§ och bilaga 4 i jaktförordningen (förutsättningarna för skydds jakt i 23a§ måste dock vara uppfyllda). Naturvårdsverket kan även meddela beslut om jakt enligt 25§ jaktförordningen som just syftar till att motverka skador av främmande arter. Jaktlagstiftningen kan alltså användas som rättsligt instrument för såväl främja som hindra spridning av vitsvanshjort i nuläget.

Sjukdomar i när och fjärran

Statens Veterinärmedicinska Anstalt var väl representerat av gästforskare Aleksija **Neimanis** från Kanada samt biträdande statsveterinär **Jonas Malmsten**. Aleksijas inledande föredrag fokuserade på problematiken med viltsjukdomar i Nordamerika generellt och vitsvanshjorten i synnerhet. Den grundläggande problematiken med sjukdomar i vilda populationer är att djuren just är vilda och fria att röra sig i landskapet som de behagar. Det är mycket svårt att hindra sjukdomsspridning genom att begränsa rörelsefriheten. Alla vilda djur är dessutom "biologiska paket" som består av tusentals mikroorganismer.

Det största problemet för hjortarna i Nordamerika är det som betecknas som "trauma" dvs olika typer av olyckor som orsakas av interaktioner med människan, framförallt trafikolyckor. I de nordliga delarna av utbredningsområdet är även svält och utmängling vanligt bland hjortarna. När det gäller de infektiösa sjukdomarna är Chronic Wasting Disease (*spongiform encephalopati*, jmf "galna kosjukan" och Creutzfeldt-Jakobs sjukdom) det som skapar mest bekymmer. CWD hos vitsvanshjort beskrevs först i Colorado vid mitten av 1980-talet, och har sedan dess upptäckts i fler områden i västra och centrala USA och södra Kanada. Sjukdomen orsakas av så kallade prioner, proteinliknande strukturer, som ackumuleras i framförallt nervvävnader och därmed degenererar den drabbade individen, med symtom som viktnedgång och förvirrat beteende. Sjukdomen är dödlig för hjortarna som drabbas. Aleksija betonade dock att det inte finns några indikationer på att den variant som drabbar hjortarna även kan spridas till människor.

Ytterligare några olika sjukdomar som drabbar vitsvanshjortarna i Nordamerika presenterades, ex tuberkulos, blåttunga, spolmask (som anses drabba älgarna hårdare än hjortarna där arterna förekommer tillsammans), leverflundra, dvärgbandmask (som sprids av rovdjur), papillom, mjältbrand, löss, fästingar och annan ohälsa. Såväl Aleksija som Jonas poängterade att om vitsvanshjorten etablerar sig i Sverige kommer den att ta alla mikroorganismers med sig, att effekterna av dessa ofta är väldigt svåra att förutsäga, men erfarenheterna från Finland indikerar att riskerna är små.

Jonas Malmsten deklarerade Naturvårdsverkets principiella hållning till vitsvanshjort, vilket är att det är en främmande art och ska förhindras att etablera sig i Sverige. Efter en resumé över sjukdomsbilden i Nordamerika och Finland, gjorde Jonas en riskvärdering av expansion av vitsvanshjort till Sverige. Han konstaterade med det nuvarande kunskapsläget verkar inte hjortarna kunna ta med sig något i sitt biologiska bagage som vi inte redan har. Däremot kommer de kunna träffa på en hel del nya sjukdomar när de kommer hit. Sjukdomsbilden i norra Sverige skiljer sig inte från den i Finland, så där finns inga problem med en etablering från veterinärmedicinskt håll. Om de däremot skulle ta sig ner i södra Sverige finns flera osäkerhetsfaktorer. Ytterligare ett hjortdjur till de redan förekommande innebär en ny mottagare och spridare för de sjukdomar som redan finns. Konsekvenserna av detta är mycket svåra att överblicka och förutsäga, och utgör en spännande och intressant utmaning för forskningen.

Både Aleksija och Jonas upplyste om möjligheten att skicka in döda djur och kadaver till SVA, och att det betyder mycket för SVAs möjligheter att följa sjukdomsutveckling och -spridning bland viltet.

Interaktioner mellan klövvilt

Forskarpresentationerna avslutades med ett föredrag om interaktioner mellan klövvilt av **Petter Kjellander**, docent vid Grimsö forskningsstation. Interaktioner mellan arter kan leda till konkurrens, vilket innebär negativ påverkan på livsdugligheten (fitness) hos endera av de interagerande arterna. Konkurrensen kan i sin tur delas in i olika typer. Först en direkt konflikt där ena arten aktivt skrämmer iväg den andra, exempelvis jagar iväg individer som betar på samma fält. En indirekt konflikt uppkommer när två eller flera arter utnyttjar samma resurser så att dessa minskar, ex om flera individer av olika

arter äter samma växtdelar. Ytterligare en form av konkurrens uppkommer när sjukdomar och parasiter sprids mellan arter och drabbar dem olika.

Villkoren för att mellanartskonkurrens ska uppstå kan alltså sammanfattas som ett överlapp i habitatnyttjande och födoval, samt att födan måste vara begränsad på något vis. Eftersom det inte är känt hur vitsvansen interagerar med våra redan befintliga klövvilt, exemplifierade Petter med resultaten från sina studier av dovhjort och rådjur. Med utgångspunkt från kroppsvikt och överlapp i betesval visade han med "älgekvivalenter" hur betestrycket från en dovhjort motsvarar ungefär 2 rådjur. Då vitsvanshjortens har något större kroppsvikt än dovhjort, kan dess betestryck antas motsvara 3 rådjur. Utifrån tidigare dokumenterat födoval hos arterna, kunde Petter även visa att födovalsöverlappet mellan vitsvanshjort och rådjur uppgår till 45-60% beroende på årstid, och hela 80-95% med älgen. Det är även troligt att vitsvanshjorten konkurrerar med rådjuren där arterna förekommer tillsammans, medan utgången av ett konkurrensförhållande mellan älg och vitsvanshjort är mera osäkert.

Petter avslutade med att betona att vitsvanshjorten är mycket anpassningsbar, vilket medför en risk för mellanartskonkurrens. I Sverige skulle troligen rådjuret bli den art som skulle drabbas mest. Han poängterade dock att vitsvanshjorten, som allt annat klövvilt, kan bli en mycket viktig naturresurs med hög nyttjandepotential, och att dess framtida etablering i Sverige främst är en politisk fråga och inte en forskarfråga.

Jägarkårens perspektiv

Avslutningsvis lämnades ordet till Svenska Jägareförbundets representanter **Hans von Essen**, riks jaktvårdskonsulent, och **Björn Sundgren**, jaktvårdskonsulent i Norrbotten. Hans inledde med att efterlysa ett agerande från myndigheternas sida, framförallt Naturvårdsverket, när det gäller de viltarter som ännu inte erhållit "permanent uppehållstillstånd" i Sverige. Vissa främmande arter har accepterats som tillhörande Sveriges viltbestånd med reglerade jakttider (ex. dovhjort, fälthare, fasan, kanadagås), andra är fredlösa (ex. mink, mårddhund) medan några fortfarande väntar på besked. I flera områden i södra Sverige finns idag livskraftiga och, på eget initiativ, förvaltade stammar av mufflon, en art som rent formellt kan jagas året om, precis som vitsvanshjorten.

Två viktiga frågor som Hans tog upp var "Vad står bevarandebegreppet för i en föränderlig natur?" samt "Hur adaptivt är regelverket för viltförvaltningen till en natur som ständigt förändras?". Mötet blev svaren kort, men som Hans påpekade har inställningen till främmande viltarter ändrats under årens lopp. Han avslutade med att berätta om en motion som ställts till Svenska Jägareförbundets årsstämma som föreslår att vitsvanshjorten tas bort från skyddsjaktsparagrafen samt blir tillåten att hålla i hägn.

Björn Sundgren började med att berätta om jaktens betydelse för Norrbotten och norrbottningarna, där mer än 10% av alla över 18 år jagar (sammanlagt 21 000 personer, varav 1500 kvinnor). Jakten är en anledning för många att stanna kvar, samt för en del att flytta till Norrbotten. Utöver rekreativsvärdet, genererar jakten även stora mängder med bra mat. Han redogjorde sedan för älgjaktens omfattning, där avskjutningen i Norrbotten för närvarande är ganska stabilt på cirka 10 000 älgar/år. Avskjutningen per ytenhet är däremot blygsam (1.26 älgar/1000 hektar) i jämförelse

med de södra delarna av Sverige (2-4 älgar/1000 hektar). Många jägare i norrbotten önskar sig tätare klövviltspopulationer.

Huvudargumenten för en etablering av vitsvanshjort i Norrbotten lyder alltså att det är dags för jägarna i norr att få jaga något annat klövvilt än älg, samt att det alltid är spännande med nya viltarter. Motargumenten är att det inte är en naturligt förekommande art, och att det medför risker med sjukdomsspridning och skogsskador. Många jägare skulle hellre se en spridning av kronhjort i norra Sverige i stället för ett främmande klövvilt som vitsvanshjorten. En liten gallup (90 personer) på Jägareförbundet Norrbottens hemsida (www.jagareforbundet.se/lan/norrbotten) visar dock att 62% av de svarande är positiva till en etablering av vitsvanshjort. 28% anser att den inte hör hemma i Sverige och ska jagas året runt medan 8% anser att den inte hör hemma, men bör jagas under en begränsad tid. Resterande 2% hade ingen åsikt i frågan.

Frågor och funderingar

I samband med dagens föredrag och under den efterföljande diskussionen lyftes flera intressanta frågor och funderingar. Det mest konkreta var en uppmaning till Naturvårdsverket att utarbeta en förvaltningsstrategi när det gäller arter som ännu inte etablerat sig i landet, exempelvis vitsvanshjort och kanadensisk bäver. Förslagsvis kan expansionen av vitsvanshjort accepteras som ett storskaligt experiment, där arten tillåts etableras sig i norra Sverige under noggrann övervakning. Efter en tid görs sedan en utvärdering om eventuella skadebilder och problem. Om det då är tydligt att det finns omfattande skadeverkningar med en etablering, borde lokala engagemanget för att ta bort de etablerade hjortarna och förhindra en vidare spridning vara stort. Det behövs även direktiv vad gäller den redan etablerade populationerna av mufflon i södra Sverige. Som det fungerar idag verkar myndighetsnivån passivt följa utvecklingen när det gäller etableringen av nya viltarter i Sverige. I fallet mårhund har man agerat kraftfullt, men först sedan en fast etablering kunnat verifieras. Jonas Malmsten, SVA, som under mötet agerat talesman och observatör för Naturvårdsverkets räkning, uppdrogs att framföra synpunkterna.

Ett annat ämne som togs upp var om vi i bevarandesyfte eller för att gynna den biologiska mångfalden kan komma att introducera främmande eller tidigare förekommande arter. En helomvändning från de juridiska direktiven således, där spridning av främmande arter ska förhindras om de utgör ett hot mot biologisk mångfald. Möjligheten att skapa reservoarer för arter vars utbredning hotas av klimatförändringar har diskuterats i polarforsknings-sammanhang. Från ett europeiskt perspektiv kan hotade arter som visent och stortrapp med en sådan argumentation bli aktuella för introduktioner. Frågan ansågs närmast filosofisk, men för de arter vars utbredning hotas av olika orsaker, oftast kopplade till människans aktiviteter, är den synnerligen konkret. Bevarande i djurparker utgör inget egentligt alternativ, även om det kan fungera under en övergångstid.

När det gäller den vitsvanshjorten och den befintliga kunskapen kunde mötets deltagare inte se några påtagliga problem med en etablering, åtminstone inte i norra Sverige. De finska hjortarna verkar vara friska, och skadorna på skog, grödor och i trafiken marginella. Det konstaterades att det naturligtvis inte går att skjuta de första hjortarna som dyker upp om man vill att den ska etablera sig, en försiktig passning till den

närvarande skytten av Sveriges första vitsvanshjort, **Ingemar Kauppi** från Juoksengi, Tornedalen. Ingemar försäkrade mötet att han sett spår efter en hjort till, så det ska nog bli bra med den saken. Han avslutade sedan till allas belåtenhet med en redogörelse för själva jaktförloppet och förevisade medhavt skinn och trofé.

Carl-Gustaf Thulin

Uppsala 2009-04-01